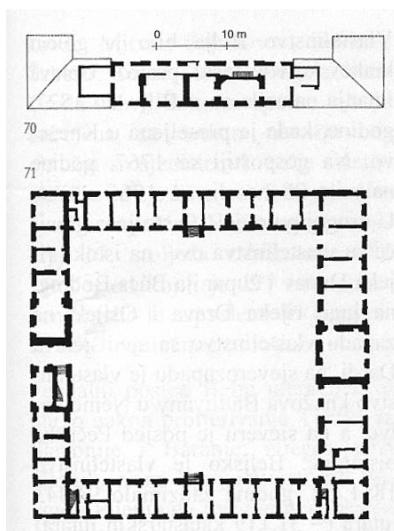

DVORAC PRINCA EUGENA SAVOJSKOGA U BILJU

Bilje je selo u Baranji, desetak kilometara sjeveroistočno od Osijeka. U literaturi se nalazi i pod imenom Belje, što je izvedenica od mađarskoga naziva Bellye. U starim se ispravama Bilje (Billie) prvi put spominje 1212. godine. Bilje se do 1918. nalazilo u Baranjskoj županiji i u sklopu Pečuške biskupije. U selu se nalazi dvorac koji je nekoć bio sjedište golemoga vlastelinstva, a ono je od

Tlocrt kata i prizemlja dvorca

početka 18. stoljeća pripadalo nekim članovima kraljevske obitelji Habsburg. U baranjskoj ravnici na krajnjem istoku Hrvatske, u trokutu što ga čine rijeke Drava i Dunav, nalaze se tri dvorca: Bilje i Darda na jugu te Kneževo na sjeveru. Kod sela Lug (središnji dio Baranje) nalazi se kurija (lovački dvorac) Tikveš, koja se u stručnoj literaturi gotovo ne spominje. Nastala je u godinama između dva svjetska rata, a tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj napuštena je i u unutrašnjosti uništena. U baranjskoj ravnici, s nepreglednim poljima žita, nizinskim šumama i vinorodnim blagim padinama, naj-

PRINCE EUGENE'S CASTLE IN BILJE

The castle in Bilje was built in the early 18th century by Prince Eugene of Savoy, the most illustrious Austrian military commander whose victories have stopped Turkish conquests in Europe. The castle is a rectangular edifice with an enclosed courtyard. It is a single-story structure except at front facade where there is a second story and a tower above the entrance. The second story was used as living quarters, while the first story, accessed from the courtyard, was used by numerous servants. The castle, which was the seat of nobility, was adorned by sumptuous gardens. Nowadays, it serves as head office of the Forest Service, and the edifice as well as the gardens are in a relatively good state of repair.

poznatiji i kulturno-povijesno najznačajniji jest dvorac u Bilju. Smješten je na rubu velikoga močvarnog i poplavnog područja, poznatoga pod imenom Kopački rit, gdje carstvo divlje prirode - svijet ptica, prirodno mrjestilište riba i šume hrastova, vrba, topola, brijestova i jasena - daje Bilju rijetko viđen ambijent.

Dvorac u Bilju izgradio je princ Eugen Savojski (1663.-1736.) u prvoj polovici 18. stoljeća. Bio je to lovački dvorac koji je slavni austrijski vojskovođa izgradio na imanju što ga je dobio od cara Leopolda I. Ne znamo tko je autor dvorca. Neki nagađaju da bi to mogao biti austrijski arhitekt Johan Lucas von Hildebrandt (1668.-1745.), koji je za princa Eugena Savojskoga gradio glasovitu palaču Belvedere u Beču. Dvorac je s pomoćnim i gospodarskim zgradama oblikovan kao jedinstvena građevina, razmjerno velika u tlorisu, ali niska. U tlocrtu gotovo četvorina veličine 55,86 x 56,89 metara, s unutrašnjim kvadratičnim dvorištem sa stranicom veličine 42,26 m, dvorac pripada grupi tzv. četverokrlnih dvoraca. U doba kada dvorac nastaje, bila je to za srednju i zapadnu Europu već zastarjela renesansno-ranobarokna koncepcija, koja je jedino još na granici s Osmanlijskim Carstvom mogla imati opravdanje. Dvorac i njegova pročelja ne pokazuju fortifikacijska obilježja, ali ona nisu izostala u neposrednom okruženju dvorca u obliku grabišta. Iako skromni, opkopi dvorca podsjećaju

vitu palaču Belvedere u Beču. Dvorac je s pomoćnim i gospodarskim zgradama oblikovan kao jedinstvena građevina, razmjerno velika u tlorisu, ali niska. U tlocrtu gotovo četvorina veličine 55,86 x 56,89 metara, s unutrašnjim kvadratičnim dvorištem sa stranicom veličine 42,26 m, dvorac pripada grupi tzv. četverokrlnih dvoraca. U doba kada dvorac nastaje, bila je to za srednju i zapadnu Europu već zastarjela renesansno-ranobarokna koncepcija, koja je jedino još na granici s Osmanlijskim Carstvom mogla imati opravdanje. Dvorac i njegova pročelja ne pokazuju fortifikacijska obilježja, ali ona nisu izostala u neposrednom okruženju dvorca u obliku grabišta. Iako skromni, opkopi dvorca podsjećaju

Prednje pročelje s ulazom u dvorac

na renesansni način obrane, tj. na kasnosrednjovjekovne i renesansne nizinske burgove (Wasserburgove). Budući da je dvorac podignut na močvarnom zemljištu, imao je u doba izgradnje više vojno negoli gospodarsko značenje. Princ Eugen Savojski rijetko je u njemu boravio, a i pristup mu je bio otežan. Tek u drugoj polovici 18. stoljeća počinje se graditi biljski kraljevski put preko močvare.

Dvorcu se pristupa kroz perivoj mostom koji je preko grabišta položen u osi glavnoga južnog pročelja. Središnji dio glavnoga pročelja jednokatan je sa sedam prozorskih osi, s ulaznom vežom i tornjem u sredini iznad ulaza. Na tom središnjem jednokatnom dijelu dvorca nailazimo

Južno pročelje dvorca

na fasadne ukrase, kao što su pilastri, prozorski okviri i razdjelni vijenci. Prizemna bočna krila južnoga pročelja, kao i preostala tri prizemna krila dvorca, danas su bez ureda. Dok je katni dio dvorca bio namijenjen povremenom stanovanju, u prizemnim su krilima bile gospodarske i pomoćne prostorije s ulazima iz unutrašnjega dvorišta. Iznad ulaza na dvorišnom pročelju nalazi se grb princa Eugena Savojskoga s njegovim bojnim zastavama. U sklopu dvorca bila je dvorska kapela, izgrađena vjerojatno 1720. godine i posvećena Bezgrješnom Začeću Blažene Djevice Marije. Kapela je imala ulogu i župne kapele sve do 1775., kada je izgrađena župna crkva.

Sredinom 19. stoljeća uz dvorac je uređen pejzažni perivoj koji se danas prostire na površini od oko osam hektara. Dvorac je 1824. godine bio okružen šljivikom i šumom, koji su se poslije preoblikovali u perivoj. Livade, šume i gajevi u okolici dvorca, sa svojim prirodnim ili kultiviranim prizorima, također su u službi parka, i to ponajviše lovačkoga. U floristički raznolikom perivoju dvorca prevladavaju urođene (autohtone) svojte drveća, iako su u znatnoj mjeri zastupljene i unesene. Perivoj je, kao i dvorac, povijesno neistražen. Zaštićen je kao spomenik parkovne arhitekture.

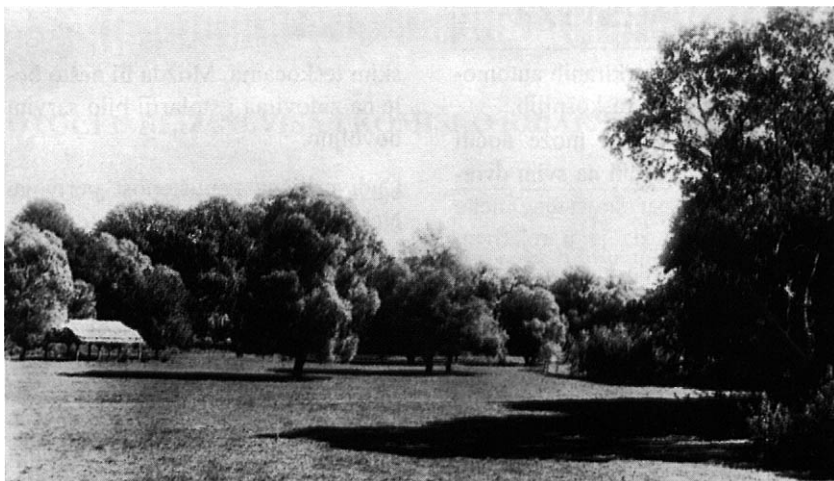
Vlastelinstvo Belje bilo je golem kraljevsko-vojvodski posjed. Uprava imanja nalazila se u Bilju do 1827. godine, kada je preseljena u Kneževu. Na gospoštiji se 1767. godine nalazilo 28 naselja sa 1066 selišta. U drugoj polovici 19. stoljeća granice su vlastelinstva ove: na istoku rijeka Dunav i županija Bács-Bodrog, na jugu rijeka Drava i Osijek, na zapadu vlastelinstvo sa sjedištem u Dardi, na sjeverozapadu je vlastelinstvo knezova Batthyány u Némethlyu, a na sjeveru je posjed Pečuške biskupije. Beljsko je vlastelinstvo 1851./52. godine zauzimalo 94.443 jutara (= 51.119 katastarskih jutara) obradivoga zemljišta. Od toga je na stambene parcele i vrtove otpadalo 1645 kat. jutara, oranica je bilo 31.324 kat. j., livada 14.846 kat. j. i vinograda 3302 katastarska jutra. Prema podatcima iz 1883. godine, beljsko je vlastelinstvo zauzimalo površinu od 109.062 jutra, a sastojalo se iz sljedećih površina: oranice (19,68%), livade (8,09%), vrtovi i vinogradi (0,20%), šume (30,45%), pašnjaci (12,17%), tršćaci – močvarno tlo (9,52 %), neplodno tlo (11,19%) te vodotoci i jezera (8,7%). Vlastelinstvo je bilo ustrojeno s dva središnja gospodarstva (Bilje i Kneževu) te osam područnih, na kojima je bilo 28 majura-pustara (Brestovac, Jasevac, Kozjak, Malo Kneževu, Mir-

Princ Eugen Savojski

Grb princa E.ugena Savojskoga na ulaznom pročelju

Perivoj dvorca početkom 20. stoljeća

kovac, Mitvar, Sokolovac, Sudaraš, Šebešir, Širine, Zeleno Polje, Zlatna Greda i dr.). Šumska uprava bila je ustrojena sa sedam okružja: tri okružja sa sjedištem u Bilju i četiri okružja sa sjedištem u Branjinu Vrh (Baranyavár). Na imanju su potkraj 19. stoljeća zabilježene 483 zgrade, od kojih je 177 bilo stambenih. Bilo je zaposleno 39 činovnika i 867 pomoćnog osoblja.

Feudalni posjed Belje utemeljen je ubrzo nakon protjerivanja Turaka iz Slavonije i Baranje. Njegov prvi vlasnik, princ Franjo Eugen od Savoje i Pijemonta uveden je u posjed dijela budućeg vlastelinstva 1699. godine. Princ je rano postao general (1693.) i feldmaršal, a od 1703. godine do smrti bio je predstojnik Dvorskoga ratnog vijeća u Beču. Povijest ga bilježi kao jednoga od najslavnijih austrijskih vojskovođa, čije su pobjede označile konačni kraj turskih osvajanja u Europi i omogućile Austrijskoj Monarhiji političko i vojno učvršćenje u Podunavlju. Princ Eugen Savojski odvjetao je sporedne grane savojske dinastije. Budući da nije imao nasljednika, nakon njegove smrti 1736. go-

Karta okolice Osijeka iz 18. stoljeća

dine Belje je pripalo Dvorskoj komori koja upravlja posjedom izravno ili putem zakupnika do 1780. godine. Darovnicom kraljice Marije Terezije od 5. svibnja 1780. Belje dobiva njezina kći Marija Kristina (1742.-1798.), udana za princa Albrehta od Saksonije i Teschena (1738.-1822.). Budući da nisu imali djece, Belje je 1822. naslijedio nadvojvoda Karlo Ljudevít - Karl Ludwig (1771.-1847.). On je sjedište vlastelinstva preselio iz Bilja u Kneževu i

posjed je proglasio majoratskim imanjem (*fideicommissum*), tj. neotuđivim imanjem teschenske loze obitelji Habsburg. Belje je naslijedio Karlov sin Albrecht (1817.-1895.), a nakon njegove smrti nećak Friedrich (1856.-1936.), sin Albrechtova brata Karla Ferdinanda (1818.-1874.). Friedrich je bio posljednji vlasnik Belja do kraja Prvoga svjetskog rata. Mirom u Saint Germainu, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno kasnijoj Kraljevini Jugoslaviji pripalo je oko 78% vlastelinstva Belje, a oko 22% ostalo je nadvojvodi Friedrichu u granicama Mađarske.

Time je do tada jedinstveno vlastelinstvo podijeljeno na dva dijela. Jugoslavenski je dio proglašen 1920. godine državnim dobrom i takav je ostao do Domovinskog rata devedesetih godina 20. stoljeća.

Mladen Obad Šćitaroci

Bojana Bojanić Obad Šćitaroci

Preneseno iz knjige:
Dvorci i perivoji u Slavoniji - od Zagreba do Iloka

SADAŠNJE STANJE

U dvorcu u Bilju, smještenom na rubu naselja s jedne i na rubu Kopačkog rita s druge strane, danas je smještena *Uprava šuma Osijek* u sastavu *Hrvatskih šuma* i njezin dio *Šumarija Tikveš*. Šumarija je dvorac držala u posjedu i prije rata pa se nakon mirne reintegracije ponovno vratila. Čini se da tijekom rata dvorac nije pretrpio nikakva oštećenja. U nekoliko prostorija dvorca u dvorištu smještena je i javna ustanova park prirode *Kopački rit*, a sudeći po nekoliko policijskih automobila i mnogo uniformiranih osoba u jednom je dijelu prostorija privremeno sjedište policije, iako o tome ne svjedoči ni jedan natpis. Pred dvorcem je, baš kao što to priliči javnoj

ustanovi, mnogo parkiranih automobila, najčešće nešto raskošnijih.

I na ovom se dvorcu može uočiti ono što se može uočiti na svim dvorcima u kojima su smještene neke javne ustanove - da je u relativno dobrom stanju i da je najgora moguća sudbina svakog dvorca izostajanje svake funkcije. Uočljivo je da su svi prozori neoštećeni i da krov ne prokišnjava te da s pročelja ne otpada žbuka. Ujedno je uočljivo da na zidovima nema tragova vlage, što može biti zasluga održavanja, ali solidnijega i kvalitetnijega građenja. Ipak nešto više brige o pročeljima dvorca, posebno onoga glavnog zaista ne bi škodilo, budući da korisnik dvorca vjerojatno nije u financij

skim teškoćama. Možda bi nešto bolje na zidovima i stolariji bilo sasvim dovoljno.

Čudi prilična zapuštenost perivoja. Neka su se stabla potpuno osušila i bilo bi ih potrebno ukloniti, a vidi se da s mnogih stabala odavno nisu uklonjene usahle grane. Iako se povremeno ispred glavnog ulaza trava kosi to u ostalom dijelu relativno sačuvanog perivoja nije slučaj. Zaista je šteta što se regionalna uprava javnog poduzeća za upravljanje šumama više ne brige o perivoju oko svog sjedišta. To bi im mogla biti i određena reklama i preporuka.

B. N.